D-r В. МОШИН.

ПИТАЊЕ О ПРВОМ ПОКРШТЕЊУ РУСА.

I.

Крајем X столећа заслугом кнеза Владимира Св. пригрлила је Русија хришћанску веру. Примивши из Цариграда учитеље и пастире тиме је отворила широм врата византијском културном упливу, којим су прожете све стране руског духовног живота у доба до татарског јарма. Али, као и свуда, није се хришћанство јавило у Русији изненада: и до Владимира светог било је много хришћана на кнежевском двору — и у дружини, и међу трговцима, и међу „простом чади". Постојао је посебни дворски свештеник. Била је сазграђена у Кијеву црква св. Илије. Развијала се Хришћанска књижевност на словенском језику, која је приправила такве изванредне проповеднике и стилисте, као што су били Иларион, Јаков Мних, Нестор, Лука Жидјата и други. Било је дакле и пре 988 год. путева и начина, којима је хришћанска проповед улазила у Рисију, да тамо успешно ради у борби с државном паганском вером. Нема двојбе, да се словенска просвета у Русији јавила још у IX веку, — можда одмах по смрти св. Метода, кад су његови ученици, по изгнању из Моравске, потражили склоништа у другим словенским државама. Постоји шта више мишљење, да су прве клице хришћанске вере и словенске просвете

пресађене у Русији од самога словенског апостола св. Ћирила. Према томе питање о „предисторији" руског хришћанства представља велики интерес не само за историчара цркве, него уопште за сваког истраживаоца историје руске културе, а нарочито за историчара старо-словенске књижевности, чије су origines и до сада препуне нерешених и препорних питања.

Има података, који показују, да се хришћанска вера почела ширити у источној Европи још почетком друге половице IX столећа, и то с таквом интезивности, да је већ онда — након руске навале на Цариград 860 године — била код Руса уте мељена епископија. Али, као што и сваки други факат из најстаријег доба словенске историје, и овај је догађај застрт густом маглом, у којој тешком муком можемо разабрати нејасне околности, које би пружиле податке за тачно одређење његова места, времена и прилика. Да цело питање постане јасније, мислим, да би било корисно проговорити неколико речи уопште о оним политичким, етнолошким и културним приликама, које су у IX веку владале на територију садање Русије.

Познато је, да је цела Русија, рачунајући ту њене просторије са стално насељеним али још недовољно културним племенима Литаваца, Словена и Фина, а изузевши јужне степе, где су у то доба скитале многобројне номадске хорде неодређеног још до сада порекла, била на удару силном колонизационом процесу, који је ишао из области северо-германских народа.

У давној су се давнини јавили Скандинавци ни Балтиском мору и његовим источним обалама. Већ Тацит каже, да су у његово доба Шведи били на гласу као врсни морнари. Језикословни подаци показују, да су Фини упознали Шведе свакако пре II столећа наше ере. Долазећи на источну и јужну обалу источног мора, Нормани су залазили у ушћа река, које су текле из литавских, словенских и финских крајева, и по тим су рекама путовали у унутрашњост земље, ширећи своју власт над староседелачким племенима. Највећи напон досегла је ова колонизација у доба славног Херманариковог готског краљевства, које је у половици IV века обухватало већи део источне Европе.

Бурно доба сеобе народа зауставило је овај процес, али само привремено. Нови јаки импулс норманској колонизацији на истоку дале су нове политичке и економске прилике, које

су се створиле у предњој Азији утемељењем арапског калифата. Чим се мало усталила бујица кренута оснивачем ислама и првим калифима, по целом је простору муслиманских земаља настала најживља трговина, која је раширила мрежу својих путева у најудаљеније крајеве Евразије и северне Африке. Преко Хазарске државе, коју је у VII-VIII столећу створило полуномадско турско племе хазарско покоривши многобројна турска и финска племена у степама на северу Црног мора, Кавказа и Каспијског мора, арапска је трговина продрла и у прашуме источне Европе, чак до обала Балтијског и Северног леденог мора, како о том сведочи мноштво арапског новца нађеног у тим крајевима Ова је трговина привукла Скандинавце на реке, које су водиле у Каспијско море. Кормански су се каравани превозили кроз Фински залив и Неву у Ладошко језеро, а оданле рекама и језерима преко словенских и финских земаља на Волгу. С робом сакупљеном уз пут пролазили су кроз Булгар (турско-финску државицу у средњем току Волге) и долазили до Итила, хазарске престонице, која се налазила на утоку Волге у Каспијско море. Већином су они већ у том граду продавали своју робу, а неки су најодважнији пустолови путовали каткад и даље до Багдада.

У VIII столећу, кад се Хазарија налазила у напону своје државне моћи, њезина је престоница била једно од важних светских тржишта, где се стецала роба са свих крајева света. Нарочити део града био је одређен за боравак страних трговаца, који су тамо имали своје куће, живели у посебним колонијама, имали своје засебне судије. Тамо су се Нормани упознавали са трговцима из других земаља и слушали су приповетке о другим светским тржиштима, особито о Цариграду, камо они у VIII веку још нису залазили.

Тежња за откривањем нових сајмова и нада на могућност пљачкања богатих понтских обала привукле су Нормане на Црно море. Али на овом су се мору они појавили свакако много доцније, него на Каспијском — никако пре друге половине VIII века. На почетку пак IX столећа они су у Византији били већ добро познати. 839 године посланици народа Rhos „шведског рода“ бораве у Цариграду. Арапски писац Ибн-Хордадбех у спису састављеном пре 846 године приповеда о путовањима „руских“ трговаца к Румскоме (Црном) мору. Према житију св. Стефана архиепископа сурожскога „Руси“ су пустошили кримску обалу крајем VIII или почетком IX века. Житеји

пресађене у Русији од самога словенског апостола св. Ћирила. Према томе питање о „предисторији“ руског хришћанства представља велики интерес не само за историчара цркве, него уопште за сваког истраживаоца историје руске културе, а нарочито за историчара старо-словенске књижевности, чије су origines и до сада препуне нерешених и препорних питања.

Има података, који показују, да се хришћанска вера почела ширити у источној Европи још почетком друге половице IX столећа, и то с таквом интезивности, да је већ онда — након руске навале на Цариград 860 године — била код Руса уте мељена епископија. Али, као што и сваки други факат из најстаријег доба словенске историје, и овај је догађај застрт густом маглом, у којој тешком муком можемо разабрати нејасне околности, које би пружиле податке за тачно одређење његова места, времена и прилика. Да цело питање постане јасније, мислим, да би било корисно проговорити неколико речи уопште о оним политичким, етнолошким и културним приликама, које су у IX веку владале на територију садање Русије.

Познато је, да је цела Русија, рачунајући ту њене просторије са стално насељеним али још недовољно културним племенима Литваца, Словена и Фина, а изузевши јужне степе, где су у то доба скитале многобројне номадске хорде неодређеног још до сада порекла, била на удару силном колонизационом процесу, који је ишао из области северо-германских народа.

У давној су се давнини јавили Скандинавци ни Балтиском мору и његовим источним обалама. Већ Тацит каже, да су у његово доба Шведи били на гласу као врсни морнари. Језикословни подаци показују, да су Фини упознали Шведе свакако пре II столећа наше ере. Долазећи на источну и јужну обалу источног мора, Нормани су залазили у ушћа река, које су текле из литавских, словенских и финских крајева, и по тим су рекама путовали у унутрашњост земље, ширећи своју власт над староседелачким племенима. Највећи напон досегла је ова колонизација у доба славног Херманариковог готског краљевства, које је у половици IV века обухватало већи део источне Европе.

Бурно доба сеобе народа зауставило је овај процес, али само привремено. Нови јаки импулс норманској колонизацији на истоку дале су нове политичке и економске прилике, које

су се створиле у предњој Азији утемељењем арапског калифата. Чим се мало усталила буџица кренута оснивачем ислама и првим калифима, по целом је простору муслиманских земаља настала најживља трговина, која је раширила мрежу својих путева у најудаљеније крајеве Евразије и северне Африке. Преко Хазарске државе, коју је у VII-VIII столећу створило полуномадско турско племе хазарско покоривши многобројна турска и финска племена у степама на северу Црног мора, Кавказа и Каспијског мора, арапска је трговина продрла и у прашуме источне Европе, чак до обала Балтијског и Северног леденог мора, како о том сведочи мноштво арапског новца нађеног у тим крајевима Ова је трговина привукла Скандинавце на реке, које су водиле у Каспијско море. Кормански су се каравани превозили кроз Фински залив и Неву у Ладошко језеро, а одатле рекама и језерима преко словенских и финских земаља на Волгу. С робом сакупљеном уз пут пролазили су кроз Булгар (турско-финску државицу у средњем току Волге) и долазили до Итила, хазарске престонице, која се налазила на утоку Волге у Каспијско море. Већином су они већ у том граду продавали своју робу, а неки су најодважнији пустолови путовали каткад и даље до Багдада.

У VIII столећу, кад се Хазарија налазила у напону своје државне моћи, њезина је престоница била једно од важних светских тржишта, где се стецала роба са свих крајева света. Нарочити део града био је одређен за боравак страних трговаца, који су тамо имали своје куће, живели у посебним колонијама, имали своје засебне судије. Тамо су се Нормани упознавали са трговцима из других земаља и слушали су приповетке о другим светским тржиштима, особито о Цариграду, камо они у VIII веку још нису залазили.

Тежња за откривањем нових сајмова и нада на могућност пљачкања богатих понтских обала привукле су Нормане на Црно море. Али на овом су се мору они појавили свакако много доцније, него на Каспијском — никако пре друге половине VIII века. На почетку пак IX столећа они су у Византији били већ добро познати. 839 године посланици народа Rhos „шведског рода“ бораве у Цариграду. Арапски писац Ибн-Хордадбех у спису састављеном пре 846 године приповеда о путовањима „руских“ трговаца к Румскоме (Црном) мору. Према житију св. Стефана архиепископа сурожскога „Руси“ су пустошили кримску обалу крајем VIII или почетком IX века. Житеји

амастридског епископа св. Георгија, које је написано до 842 год., причајући о навали „Руса“ на Амастриду (град на северној обали мале Азије), зове Русе народом, који је свима добро познат са своје окрутности и крволоштва. Арапски извор из прве половине IX века, који је послужио географима X столећа (Ибн-Ростеху и др.), познаје „руску“ — норманску колонију, смештену по свој прилици на Таманском полуострву. Боравак Нормана (Руса-Варјага) у црноморским крајевима засведочен је и топографским именима, која су забележена на италијанским средњовековним картама: Varaegia, Varangolimena, Varangico, острво Rossa, села Rossofar, Rossoca, Rossi, Rosso, Casar de Rossi, Rusija.

У свом настојању да дођу до јужних мора Нормани нису само као путници пролазили речним путевима, који су онамо водили од Балтијских обала. Њихове су лађе залазиле у ушће сваке реке, продирале су у унутрашњост литавских, словенских и финских земаља, где су храбри дошљаци градили тврђавице „gardi“, које су биле њихове факторије и упоришта колонизације. Пустошили су околину, робећи народ и пленећи сваку имовину, а катkада су оснивали праве независне државице, које су доцније или пропадале, или се развијале у велике државне организме. Недостатак извора из тог доба да реконструишемо потпуну слику норманске источне колонизације, али на основи неколико фрагментарних података можемо нагађати, где су се неке од тих државица налазиле. Да су такве државице постојале уз Лабу и Одру, сведоче многи извори, који описују ратове, где Полапски Словени заједно с Норманима иступају против Енглеза и Немаца; ти извори катkада називају Словене Норманима, кажу, да су Словени и Нормани, измешани међу собом, сачињавају становништво неких покрајина. Сент-Еврулски монах Ордерикус Виталис приповеда, да у земљи Љутића станује једно племе, које се клања Водану, Тору и Фреји. Врло велики број топографских имена, начињених од речи „рус“, у басенима Висле, Сана, Буга, Дњестра, Прута и чак уз доњи Дунав показује како је јака била норманска колонизација дужином целог Вислинско-Днестарског пута од балтијског к Црноме мору. Садашња пољска историографија доводи с њом у везу чак и почетак пољске државе. Код Литаваца у базену Њемена наилазимо на норманску државицу у Апуле. На западној Двини смештена је Рогволодова кнежевина у Полоцку. Ваљда

су се Нормани угнездили и у Пскову на Чудском језеру, јер из тог града узима кнез Игор жену Олгу, које име одаје њезино норманско порекло. На Ладошком језеру видимо норманску колонију у Старој Ладоги (Aldejgaburg), на Иљмењу—Новгород и Русу. Топографска имена показују да је близу Иљмења и реке Ловати постојао велики број „руских" колонија. У Дњепарском се базену стварају норманске кнежевине: Асколдова и Дирова у Кијеву, Турова — на Припету. Тако звани Несторов руски љетопис помиње Синеусову државу на Белом Језеру, у средишту финског племена Вес'и, кроз чије је земље водио онај Арапима добро познати пут с Волге к Варјашком (Балтијском) мору. Можда се и у Пермској области — у богатој крзном и рудама Биармији — налазило неколиио „руских" колонија: код арапских се писаца сачувало неколико података, који се могу односити само на некакве непознате „руске" колоније уз Каму и Волгу. Чак и у Транскавказији покушавала је да се угнезди у азербејџанском граду Бердаа једна велика „руска" чета... Видимо, дакле, широки колонизациони процес, који се, изилазећи из Скандинавије, у VIII—IX столећу шири територијем целе источне Европе, стварајући тамо читав низ независних државица, где је норманска дружина, учврстивши се у тврђави — факторији, узимала од околних староседелаца данак у натури, и ту је сакупљену робу одашиљала на далека светска тржишта. Тај је процес обележен и археолошким подацима: великом количином арапског новца, који су Нормани добијали на истоку и возили кући, и скандинавским предметима, чија налазишта тачно указују где је било место појединих норманских насеобина у источној Европи.

Из једног од таквих норманских државних заметака развила се Русија. У колико се из летописне традиције да извући историјско језгро, можемо овако реконструисати почетак руске државе: у половици IX века Новгородска област, насељена измешаним финским и словенским становништвом, налазила се под влашћу Нормана. Урођеници сакупивши своје снаге протераше дошљаке, али кроз кратко време изнова потпадоше под варјашку дружину. Да ли су је сами позвали као плаћенике за одбрану града од других норманских руља, или је један део становништва у међусобној борби позвао Варјаге, да уведу ред и мир у земљи, или су можда истерани Варјази после неког времена опет освојили Новгород — тешко је одредити

на сигурно. Свакако стоји, да су Варјази у Новгороду засели као освајачи, раширивши брзо своју власт по великом простору. Нестор прича, да се један део новгородских Варјага одвојио и отишао на Југ у Дњепарски басен. Два предводника те дружине — Асколд и Дир — понудили су своју службу граду Кијеву, који је у то доба признавао хазарску власт, и били су примљени под уветом, да ће ослободити град од Хазара. Нова се кнежевина није дуго одржала. Њезина северна мати, ујединивши тамошња словенска племена, распрострла је своју власт и у поречје Дњепра. Године 882 Олег је освојио Кијев и пренео тамо престоницу. Владајући сад целим путем „из Варјаг в Греки", Нормани су постали најважнији фактор у политичком, економском и културном животу свих словенских племена, смештених у басену Волхова, Ловати и Дњепра. Освајајући околне области, морала је нова држава прогутати друге суседне норманске државице, које су се претвориле у покрајине Кијевско-Новгородске Русије. Тако например она је освојила Изборск, Бело језеро, Псков, Полоцк, Туров. Кнежевина губи значај норманске факторије и претвара се у велику словенску државу. И сами се освајачи мењају. Одељени од својих скандинавских рођака, станујући у политичком, економском и културном центру источног Словенства, управљајући државом у споразуму са земаљском аристократијом („старцима градским"), а пола године боравећи у селима Древљана, Кривића, Северјана Дреговића и других словенских племена на „пољуд'ју", и напокон подавајући се упливу хришћанске пропаганде, Варјази су прилично брзо напустили своје норманске обичаје, заборавили свој језик и прометнули се у Словене, тако да већ унук Руриков у половици X столећа носи словенско име — Свјатослав.

На самом почетку овог доба, кад је норманска дружина Рурикова настојала, да се учврсти у Новгороду, 860-е године догодила се навала велике руске војске на Цариград. Последица је била прво покрштење Руса и утемељење прве епископије код њих.

II.

Ова је навала, позната под именом Асколдове и Дирове навале на Цариград, пренеразила је Грке тако, да су они саста-

вили посебне захвалне молитве за ослобођење од Руса[1]), и оставила је о себи много успомена у читавом низу западних, византијских и словенских извора. О њој приповедају: патријарх Фотије у двема проповедима[2]) и једној окружници[3]) папа Никола I у писму цару Михаилу[4]), Никита Пафлагонац у житију патриарха Игнатија[5]), Јован Млетачки[6]), Бриселска хроника XI столећа[7]), настављач Теофана[8]), настављач Амартола[9]) и на основу њега руски летописи[10]), т. зв. Симеон Логофет или Псеудо-Логофет[11]), Кедрин[12]), Зонара[13]) и други извори.

Из њих ми дознајемо, да се лети 860 године, кад је цар Михаило с легијама отишао у рат против Сарацена, велика руска флота изненада јавила у Босфору. Опколивши град с морске стране, Руси су на копну уздуж градских бедема почели градити насип да могу с њега прекорачити на зидове, а у исто су време пљачкали незаштићена предграђа и пустошили цариградску околину. Премда је патрицију Никита Оорифа, друнгарију морнарице, остављен од цара као заповедник града, послао брзотече цару Михајлу и предузео све могуће мере за одбрану

[1]) Молитва Богородици „Въбранной воеводѣ". Пападопуло — Керамевсъ доказује, да и Акатист спеван овом приликом (Акаѳистъ Божіей Матери. Русь и патріархъ Фотій. Византійскій Временникъ 1903.)

[2]) Lexicon Vindobonense издао академик Nauck SPB, 1867; преосв. Порфирій Успенскій. Четыре бесѣды Фотія, святѣйшаго патріарха Константинопольскаго, СПБ, 1868; руски превод проф. Ловягина у часопису „Христіанское чтеніе" 1882, IX—X; Пападопуло—Керамевсь op. cit.

[3]) Photi epistolae ed. Montakutius, Lond. 1651, 58; ed. Βαλέττα 1864, 178.

[4]) Куникъ Извѣстія Ал-Бекри... о Руси.. СПБ. 1878, 161 и сл.

[5]) Migne. Patrolog. ser. graeca CV, 375, 516, 525; Acta Sanctorum ed. Bolland. Octob X, d. 23, p. 182.

[6]) Monum. Germ. hist. VII; p. 18; Chron. Venetum kod Migne'a Patrologia t. CXXXIX, col. 905.

[7]) Cumont. Anecdota Bruxellensia I, Chroniques Byzantines du manuscrit. 11376 (Requeil des travaux publies par le faculté de philosophie et lettres de l'u iversité de Gand. IX.

[8]) Theoph. Cont. ed. Bonn. 196.

[9]) Изд. Muralt. Ученыя записки Петербург. Академіи VI, 736; Theoph. Cond. ed. Bonn. 826. (Ново издање — De Boor Georgii Monachi Chronicon. 1904—1905. — нисам могао добити.)

[10]) Ипатьевская лѣтопись (Полное Собрание руских летописей II, Петроград, 1923) стр. 15—16; Лаврентьевская летопись (изд. 1926 Ленинград) стр. 19—20.

[11]) Theoph Cont. ed. Bonn, 674

[12]) Georgius Cedrenus. ed. Bonn. II, 173.

[13]) Joannis Zonarae epit. histor. III, 404, ed. Bonn.

престонице, у граду су се ипак раширили ужас и пометња, које сликовито приказује у својим проповедима патр. Фотије. У часовима свеопштег очаја патријарх је храбрио народ и призивао га к молитви и кајању. „Имало се онда шта видети" — приповедао је он после опсаде — „гиздави су се снизили, сладокусци су постили, шалџијама и коцкарима сузе су потоцима текле низ лице; лихвари, који су сакупљали новац, делили су га сиромасима; бездушник је постао милостив; пијанац се зарицао, да неће пити читавог живота; распуштењак се својевољно заветовао на чедност, и уопште је сваки свим силама показивао, да ће служити узором честитости, и обећао у будуће вршити све завете искрено и непоколебиво". Међутим опсада се отегла, непријатељски је насип непрестано растао, и напокон, у скрајњој невољи, одлучили су Византинци потражити помоћи Мајке Божје. Патријарх је узео хаљину Богородице из Влахернске цркве, па ју је у пратњи народа с молитвеним певањем пронео дуж бедема око града. Након тога Руси су напустили опсаду, те су се на својим лађама вратили кући.

Описан догађај није сасвим јасан у свим детаљима. Није например тачан број руских лађа: византијски извори наводе 200 лађа, док млетачка хроника 369. Можемо према томе рачунати, да је рука војска бројила од 8000 до 18 000 људи. Не слажу се извори у питању о чуду: савременик догађаја патр. Фотије каже, да се хаљина Богородице носила око града, док по Амартолову настављачу она је била умочена у море. Научењаци верују првом сведочанству, а за друго мисле, да је оно пренесено на догађај 860-е године из сличне приче о опседању Цариграда од стране Авара 626-е године, кад је заиста била спуштена у Златни Рог хаљина Мајке Божје. Разилазе се извори у погледу цареве улоге у догађају. На темељу Фотијева излагања неки научењаци држе, да је цар био отсутан за цело време опсаде, и да је можда баш његов повратак присилио Русе на узмицање, док други верују Амартолу, који каже, да се у доба опсаде Михаило с великом муком пробио у престоницу. Нису извори сложни ни у питању успеха руске навале. Кимонова хроника каже, да су Руси били поражени и да су побегли кући. Амартолов настављач и извори, који га понављају, тврде, да је бура уништила руско бродовље, и то тако, да се само мали број нападача спасао смрти. Фотије вели, да су Руси сами напустили опсаду. Млетачка хроника

приповеда, да су се Руси вратили кући, пошто су победоносно опљачкали предграђа и погубили велику множину људи. Папа Никола I такође примећује, да су Руси остали некажњени за опседање града[1]).

Остављајући на страну сва та нејасна питања, пређимо на догађај, који је следовао описаној руској навали. Већина извора, који описују тај напад, додају, да су се Руси наскоро после рата с Византијом покрстили и да су добили свог епископа. *О самом факту покрштења сведоче како савремени, тако и доцнији извори*, при свем том, што се у неким потанкостима разилазе.

III.

У окружници источним епископима патриарх Фотије, говорећи о покрштењу Бугара, каже, да нису само они заменили старо поганство вером у Христа, него су сад чак и „од многих често слављени Руси, који окрутношћу и крволочношћу надмашују све народе, и који су се, покоривши своје суседе и поневши се због тога преко сваке мере, осмелили да дигну руку и на само римско царство, — примили у место нечисте јелинске науке, које су се држали раније, чисту и неискварену веру хришћанску, приставши драге воље да уђу с нама у односе клетвеника и пријатеља, а да се окану харања и превелике према нама дрскости, коју су нам показивали до мало пре; те се у толикој мери код њих распалила оданост и ревност

[1]) За питање о руској навали на Цариград 860-е године постоји велика литература (Види: Н. Д. Полонская. Къ вопросу о христіанствѣ на Руси до Владимира. Журн: Минист. Народ. Просв. 1917, IX). Већу важност имаду истраживања: E. Kunik. Die Berufung der schwedischen Rodsen durch die Finnen und Slawen. Petersb: 1844-45, сар. X; истог автора, Извѣстія Ал=Бекри... СПБ. 1878, екскурсъ 2-й; Голубинскій Исторія русской церкви Первая половина перваго тома, изд. 2-е, 1901 год. глава 1.; чланци Васильевскаго у часопису Византійскій Временникъ 1894, 1896 год.; De Boor. Der Angriff der Rhos auf Byzanz (Byzant. Zeitschr. 1895). Чланак Лопарева у Визант. Врем. 1895; А. Васильевъ. Византія и Арабы. за время аморійской династій 1900 стр. 189); Пападопуло Керамевсъ op. cit.; В. Ламанскій. Славянское житіе св. Кирилла... Птир. 1915, стр. 78 и сл. (раније изашло у Журн. Минист. Нар. Просв. 1903. IV-VI, XII, 1904., III, V); М. Грушевскій Исторія Украіни-Русі I 1923. (Немачко издање 1907. год. I, s. 412. sgg). В. Пархоменко. Начало христіанства на Руси. Полтава 1913; Росепкинъ. Первое правленіе Фотія, патріарха Константинопольскаго. Сергіевъ Посадъ 1915 (ово је дело познато ми само на основу цитата у другим радовима); Полонская op cit.

према вери, да су *примили епископа и пастира, па љубе веру хришћанску с великом истрајношћу и марљивошћу*".[1])

О истом догађају приповеда и Константин Порфирогенит у историји свога деда Василија Македонског. По њему, Василије „је помоћу богатих дарова у злату, сребру и свиленим хаљинама привукао к преговарањима и ратоборни, а најбезбожнији народ Росâ, па их је, склопивши с њима мировни уговор, склонио да *постану ученици божанственог крштења*, те је тако учинио да су они *примили архиепископа, који је добио рукоположење од патријарха Игнатија*. Дошавши у земљу реченог народа ради поменуте ствари, архиепископ је тамо био љубазно примљен. Кнез овог народа сазва сабор поданика, па председавајући му окружен старцима који су од дуге навике били оданији празноверју него ли остали, и расправљајући о својој вери и вери хришћана, позва тог епископа и упита га, шта има да саопшти, и чему ће их учити. Кад је епископ поднео књигу божанственог Јеванђеља и објавио им нека чуда Бога, спаситеља нашега, изложивши им историју разних чуда, која је извршио Бог у Старом Завету, онда су се Руси одмах пожурили рећи: „Ако и ми не угледамо нешто слично, а особито оно што ти кажеш за три детета у пећи, то ти нећемо ни мало веровати и нећемо слушатн твојих проповеди". Овај пак, будући уверен у истинитост онога, који је рекао „ако нешто тражите у име Моје, даће вам се", и још „онај, који верује у Мене, учиниће дела која Ја чиним, па и већа ће од ових учинити", кад је оно, што чини, намењено да служи не таштини, него спасавању душа, каже им: „премда се и не сме искушавати Бог, али, ако сте се ви од свега срца одлучили да приступите к Њему, молите што хоћете — Бог ће безузетно учинити по вашој, и ако сам ја најпонизнији и најмањи". Они су пак молили, да се сама књига вере хришћанске, то јест божанствено и свето Јеванђеље, баци у распламтелу ватру, обећавши му, ако она остане нетакнута, да ће приступити Богу, којега им он проповеда. Након тога, кад је то било речено, Божји службеник дигне очи и руке к Богу и узвикне: „Прослави име Своје Свето, Исусе Христе Наш, и сада пред очима целог овог народа". И би бачена у ужарену пећ књига Светог Јеванђеља. Кад је протекло доста времена, кад се пећ угасила, нађен је био свети свитак нетакнут и неоштећен, не претрпевши од

[1]) Photii epistolae ed. Montakutius, Lond. 1651, 58; ed. Βαλέττα 1864 178.

ватре никаквог квара, тако да ни ресе на крају врвца, којим је он био свезан, нису претрпеле накакве штете ни промене. Видећи то, и пренераженi величином чуда, варвари су се без колебања почели крштавати".[1])

Трећу варијанту налазимо код Теофановог настављача. После помена о руској навали на Цариград он додаје: „Кроз кратко време дође од њих у престони град посланство, које је молило, да их учине ученицима божанственог крштења, што се и догодило".[2])

Сем наведених података, с којима се затим сусретамо и у доцнијим грчким изворима: Скилици-Кедрину[3]), Зонари[4]) и Глики[5]), можемо наћи још и других код Бандуријевог Анонима код антиохијског патријарха Макарија и у неким руским изворима.

Први од ових извора — грчки анонимни спис пронађен у половици XVIII столећа од словенског научењака Анзелма Бандурића — има наслов: „Опширно приповедање о томе, како се покрстио народ Роса". Тамо се прича да је руски кнез Владимир, видећи да у његовој земљи влада религиозна збрка због борбе између незнабожаца, Јевреја, Персијаца, Сираца и Агарјана, послао, по савету својих мудраца, посланство у Рим и Цариград, да на месту изviде, која је вера најбоља. У Цариграду, где је у то доба владао Василије Македонски, руски су посланици за време свечане литургије видели анђеле, који су лебдили у ваздуху, те, пренераженi овим чудом, саветовали су кнезу, да позове учитеље из Цариграда. „Велики њихов кнез, кад је тачно дознао од њих истину и уверио се, ни мало не затеже, него одмах посла к најпобожнијем цару Римљана у Константинопољ, и замоли архијереја да безбожни тамошњи народ научи и покрсти; држао је онда царско жезло римско Василије из Македоније. Примивши радосно људе, који су оданде дошли, он им посла некаквог архијереја, славног побожношћу и честитошћу, а с њим два човека, Кирилла и Афанасија, исто тако честите, веома разумне и мудре, који су скроз познавали не само божанствено писмо, него су били добро изучили и световне науке, како о том довољно сведочи од њих пронађена

[1]) Vita Basilii. Theoph. Cont. ed. Bonn. 342, sqq.
[2]) Theoph. Cont. ed. Bonn. 196.
[3]) Georgius Cedrenus II, 173; 242, ed. Bonn.
[4]) Joannis Zonarae epit. hist. III, 404; 435, ed. Bonn.
[5]) Michaelis Glicae annales, ed. Bonn. 533.

азбука. Они су, упутивши се онамо, цео тај свет научили, покрстили и привели к побожности хришћана. Видећи пак, да је тај народ посве варварски и непросвећен, речени учени људи нису нашли за сходно да их науче азбуци од двадесет и четири слова јелинска, већ, да се неби опет одрекли побожности, нацртали им и научили их азбуци од тридесет и пет слова, која се зову: ἄς, μιούκη, βέτδ, γλαῶδ, δοπρῶ... итд. Таква су тридесет и пет слова Росâ, која они до сада уче сви, и добро знају побожност.

Неки пак казују, да се тамо десило још и ово чудо..." затим се наводи готово дословце Порфирогенитово казивање о чуду с Јеванђељем.[1])

У овом извору, који представља компилацију од три независна извора (о „испитивању вера" од Владимира Светог, о изуму словенског писма од св. Ћирила и о чуду с Јеванђељем) имамо традицију, која везује Фотијеву руску мисију с радом словенских апостола, али која прави груби анахронизам односећи описани догађај, на доба Владимира Св., који је владао у Русији стотину година доцније.

Патриарх Антиохијски Макарије који је у XVII столећу посетио Русију, у поглављу где говори о смрти Михаила III и доласку на престо Василија Македонског, кратко приказује историју Руса и њихово покрштење. Споменувши три брата Рурика, Сенеуса и Трувора и њихове наследнике Олега, Игора, Олгу, Свјатослава и Владимира, патр. Макарије додаје: „за време овог цара дошао је к Русима митрополит по имену Алексије, и наговарао их је, де верују у Месију". Затим следује чудо с Јеванђељем, али тако, да сам митрополит с Јеванђељем у руци улази у ватру и остаје нетакнут, „И био је тада неки цар у Константинтпољу, Василије Македонски — цар над Грцима. И послао је цар Руса, и затражио од њега да га ожени својом сестром Аном, и тако се и догодило... И нашао сам ја ове податке у књигама Руса и записао сам их да хришћани читају ове податке[2])...".

[1]) Најбоље је издање Регеља „Analecta Byzant. — Russica" SPB. 1891; руски превод код Голубинскога. Историја русск. церкви. Прва полов. првог тома, 248—250 (2 изд. 1901.); друга издања: Imperium orientale II, 114; Const. Porph. ed. Bonn. III, 257; Stritter. Memoria populorum... II, 959.

[2]) В. Розенъ ИмператоръВасилій Болгаробойца. (Записки Акад. Наукъ XXIV, стр. 222—224.) Испореди записке секретара митр. Макарија, Павла

И овде видимо исти анахронизам — чудо с Јованђељем је пренесено на доба Владимира Св., који је опет учињен савременикoм Василија I. Василије Македонски помешан је с Василијем II, с чијом је сестром Аном Владимир био ожењен. Тешко је казати, откуда је аутор узео име митрополитово — Алексије. Ни једна „руска књига", која би могла доћи у руке патријарха Макарија не зове првог руског митрополита Алексијем. Није ли можда неспоразумком помешан први руски епископ с митрополитом Московским Алексијем, који је живео у XIV. веку? Свакако — ни један други извор не садржи овог податка.

Нову су традицију сачували руски извори, који се ослањају на Зонару и Скилицу. Густински летопис каже: „Въ лѣто 886 пріиде Михаил митрополит в Русь, посланъ од Василија Македона, царя Греческаго и Фотія патріарха, иже увѣряя Русь вверже Евангеліе въ огнь и не изгорѣ, и симъ чудом ужаси Русь и многіх крести"[1]). Исто понавља „Сказаніе о пяти крещеніяхъ Руссовъ", предговор к штампаном издању Киево-Печерског Патерика, Синопсис; у Палинодији Захарија Копыстенскій пише „Іоаннъ Зонаросъ въ томѣ третьемъ пишетъ: царь-мовитъ-Василій съ народомъ Роскимъ, примире учинивши, справилъ, а бы онъ въ признане вѣры христіанской пришолъ и гды ся крестити обѣцовали, архіерея имъ послалъ Михаила Митрополита"[2]). Исто Копыстенскій понавља у књизи о вери а из ње је ова белешка пренесена у Никонову „Кормчую"[3]).

Пре него пређемо на детаљније проучавање описаног догађаја, морамо констатирати главни закључак, који пружају наведени извори. Нема двојбе, да су убрзо после руске навале на Цариград 860. године ти Руси били покрштени и да су примили из Византије епископа, кога је послао патриарх Фотије пре 867 године. То следи из савременог официјалног документа — окружнице, коју је

Алепскога (Аболенскій. Московское государство при царѣ Алексѣѣ Михайловичѣ и патр. Никонѣ по записками архидіакона Павла Алепскаго. Труды Кіевской духовн. Академіи 1876, VII, 100—101 и XII. 691—693).

[1]) Полн. Собраніе русск. лѣтописей, II, Прибавленіе, стр. 239.

[2]) Русская историч. библіотека, томъ IV, кн. I, стр. 971.

[3]) о свим тим изворима види код Голубинскога. Ист. русск. церкви. Перв. половина I тома, стр. 276—281. (2 издање).

сам Фотије разаслао епископима источне цркве[1]). Морамо још узети у обзир, да је управо друга половица IX столећа била време највећег мисионарског деловања Цариградске цркве. Сетимо се путовања Солунске браће к Арапима, Хазарима, Морављанима и панонским Словенима, пропаганде код Јужних Словена на двору Бориса бугарског, Мутимира Српског и Здеслава хрватског, покрштења пелопонеских Словена, присилног покрштења Жидова[2]), — па се нећемо чудити сличном покушају и код Руса, с којима су Грке везивали трговачки интереси. Разуме се, да превод Руса у хришћанску веру није био за Византију само верско питање. Он је имао и огромну политичку важност, јер то је био начин да се Цариград ослободи страшнога непријатеља који га је угрожавао са севера у врло незгодно доба. Тада се источно царство борило на истоку са Сараценима, а на западу ступило је у одсудну борбу с папинском столицом за црквену, па с тим и за културну превласт над Европом. Одношаји Византије с Русима, који су долазили у Цариград као трговци, или су у већим или мањим ројевима пленили обале Црног мора, почели су још пре навале од 860 године, али у то доба Руси још нису били тако важан полички фактор на Понту, какав су постали око 860 године „ујединивши околна племена и поневши се због тога превише", како каже сам патриарх Фотије. Закључење мира с Русима, обнова прекинутих трговачких одношаја и повољан утицај богатих дарова, који су били послани варварима поводом склапања уговора — све су то биле згодне прилике које није могао пропустити патриарх Фотије, један од најумнијих политичара и највећи идеолог универсалне световне и духовне власти Византије.

Пошто се, дакле, не може сумњати у сам факат покрштења Руса после навале на Цариград 860 године, намећу се ова питања:

1. Када се то догодило, на име — кад је био послан Русима епископ?

[1]) И руска је црква сачувала традицију, да је примила хришћанску веру од патр. Фотија. Например Устав Владимира Св. у препису XIII века каже, да Владимир „воспріялъ есть крещеніе отъ Грецькаго царя и отъ Фотія патріарха Цареградскаго, взялъ перваго митрополита Леона Кіеву"

[2]) А. Васильевъ. Византія и Арабы за время македонской династіи. СПБ. 1902, стр, 7 и сл.

2. Да ли је то било уређење епископије код новопокрштених Руса, или само путовање проповедника с мисионарском задаћом?

3. Ако је то било уређење епископије, — на ком је месту она заснована?

IV.

Прво питање стоји у вези с питањем о датуму опсаде Цариграда. По овом је питању у прошлом столећу било разних мишљења, због привидног разилажења извора.[1]) Данас се оно може сматрати као потпуно решено, јер је Кимон нашао и издао сведочанство Бриселске хронике, где је наведен тачни датум: „месеца јуна 18 (индикта) 8, године (од стварења света) 6368, у 5 години владања Михаила", т.ј. 18 јуна 860 године.[2])

Тај се датум потврђује следећим подацима, на које се још пре открића Кимонове хронике позивао Голубински.

Симеон Логофет каже, да се руска навала догодила „у десетој години владања Михаилова".[3]) Михаило III владао је заједно с мајком од 842 године, а после тога тринаест година самостално. Дакле, прва година његове самосталне владе била је 856 година, па би се према томе руска навала морала датирати 866 годином („десета година Михаилова владања"). Али Симеон (не знамо зашто) као прву годину самосталне владе Михаилове сматра не 856, него 850-у годину: на пример збацивање патриарха Игнатија, које се догодило 857 године[4], он датира седмом годином Михаилова владања.[5]) Према томе, његова „десета година владе Михаилове" је 860 година.

Млетачка хроница приповеда о навали Нормана на Цариград за цара Михаила III у доба 860—863 године.[6]) Сем Руса

[1]) Асемани и Голубински датирали су навалу 860 годином; Паги и Стритер 861 годином, Забелин — 864, митроп. Макарије, Куник, Горски, Ламбин, Бестужев—Рјумин, Успенски, Будиловић — 865, Шлецер, Карамзин, Еверс, Надеждин, М. Погодин, Костомаров, Соловјев — 866.

[2]) μηνὶ Ἰουνίῳ ιη' (ἰνδικτιῶνος) η' ἔτους ςτξη', τῷ ε' ἔτει τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ (Михаила), ἦλθον Ῥῶς σὺν ναυσὶ διακοσίαις οἱ διὰ πρεσβειῶν τῆς πανυμνήτου θεοτόκου κατεκυριεύθεσαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ κατὰ κράτος ἡττήθησαν τε καὶ ἠφανίσθησαν. (Cumon. Anecdota Bruxellensia I. Gand. 1894, p. 33).

[3]) Theoph. Cont. ed. Bonn. 674.

[4]) Bury доказује, да се то догодило 858 године (A history of the eastern roman empire. 802—867, 1912, p. 188).

[5]) Theoph. cont. 667.

[6]) Chron. Venetum Patrol. gr. CXXXIX, col. 905; Monum. Germ. IX, p. 18.

никакви други Нормани нису у то доба нападали на Цариград.

Амартол, који уопште нема хронологије, каже, да је у доба, кад се догодила руска навала, цар био у рату против Сарацена. Тај је рат започет 859 године, а 860 године Михаило је ратовао с Критом.[1])

Против 860 године говори само један извор — руски летопис, који датира поменути догађај 866-ом годином. Али ово се сведочанство пред наведеним доказима не може одржати. Доказано је, да је руски летописац цело казивање о навали Руса на Цариград преписао из словенског превода Амартолове хронике, а његова се хронологија створила доцније на вештачки начин.

Не противречи 860 години ни писмо папе Николе цару Михаилу од септембра 865 године (на основу кога је Куник руску навалу датирао 865 годином)[2]). Тамо није наведен датум опсаде, и нема разлога мислити, да је то писмо написано одмах после руске навале. Према томе не смемо порицати датум Кимонове хронике, — на име, да су Руси навалили на Цариград 18 јуна 860 године.

Било је покушаја да се реши и питање, колико су се задржали Руси код Цариграда. Епископ Порфирије нашао је у једном грчком синаксару белешку под 5 јуном: „пмять объ избавленіи отъ нашествія поганыхъ молитвами пречистыя владычица Приснодѣвы Маріи“[3]). Односећи ову белешку на руску навалу 860 године, држе неки научењаци, да је опсада трајала око једне године. Мени се такво трајање чини апсолутно немогућим. Тешко је веровати, да би морски разбојници читаву годину могли остати на истом месту, опседајући град — за то време цар би свакако нашао могућности да сакупи војску и да ослободи престоницу. Сем тога, има извора који изрично поричу наведену хипотезу. „Слово объ обрѣтеніи мощей св. Климента“ каже, да је св. Ћирил, допловивши из Цариграда у Херсон, пронашао тамо моћи св. Климента у јануару 861 године. Нема двојбе, да није св. Ћирил могао отпловити из Цариграда у оно доба, кад је тај град био опкољен од Руса — дакле већ зими 860 године Руса није било близу Цариграда. Исто потврђује

[1]) Theoph. Cont. ed. Bonn. 826.

[2]) Куникъ. Извѣстія Ал-Бекри... I. стр. 161. sqq.

[3]) Востоковъ. Описаніе рукописей Румянцевскаго музея NCCCXIX, стр. 450.

Никита Пафлагонац. Он каже, да се руска навала догодила пре цариградског Сабора, који се састао у мају 861 године, и пре земљотреса, који је био у августу исто тако до сабора — дакле пре августа 860 године. На основу тих података можемо поуздано казати, да се Руси нису задржали код Цариграда више од два месеца.

Што се тиче датума покрштења, у том питању извори отворено противрече један другоме. Савременик догађаја, патр. Фотије у окружници, коју датирају 866 годином, приповеда о покрштењу као о свршеном чину. Дакле закључење мира с Русима и њихово покрштење догодило се пре 867 године. Али Порфирогенит у биографији свог деда тврди да је уговор с Русима склопио Василије Македонац, који је ступио на престо 867 године, те да је руски архиепископ био посвећен од патријарха Игнатија, који се је вратио на патријаршку столицу 23 новембра исте 867 године. Ово је Порфирогенитово сведочанство дало повода доцнијим ауторима, да исто тако датирају чудо с Јеванђељем у време Василија I-ога, и то: у прве године његове владе, како то видимо у руско-словенском преводу Зонариних Паралипомена[1]); у 876-ту годину, како стоји у Никоновском летопису[2]), или још доцније — у 886-у годину, како је мислио Бароније и на основу њега Татишчев[3]). Будући да Порфирогенитов датум очито противречи документалним подацима Фотија, то је више пута било покушаја да се изгласи ова противречност и разјасни њен узрок.

Тако је митрополит Макарије[4]), датирајући руску навалу 866-ом годином и ослањајући се на речи Теофанова настављача, да се покрштење догодило убрзо после навале, покушао је да податке о заједничком суделовању патријарха Фотија и цара Василија у покрштењу Руса измири помоћу претпоставке, да је епископа послао Фотије у оно доба, кад су Михаило III и Василије били сувладари, тојест између 26 маја 866 и 30 септембра 867 године[5]).

[1]) Чтенія въ Императ. Обществѣ Исторіи и Древностей 1847, Н 1. стр. 99—103.

[2]) Никоновская лѣтопись II, 21—22.

[3]) Татищевъ. Исторія Россійская I, 28.

[4]) Архіеп. Макарій. Исторія христіанства на Руси до Владиміра, изд. 2. стр. 255.

[5]) Ради лакшег разумевања ових хронолошких података, нека нам је допуштено да подсетимо укратко на цариградске прилике у наведено доба;

Иловајски је сматрао Фотијеве и Порфирогенитове податке за сведочанство о двама разним догађајима: покрстио је Русе патр. Фотије, али само је Василију I пошло за руком успоставити старе односаје, након чега је Игнатије, као поновно доведен на патријаршки престо, именовао посебног архиепископа за новопокрштени народ[1]).

По хипотези Хергенретара прва је руска епископија била основана од Фотија, али по смрти Фотијева епископа послао је патриарх Игнатије у Русију другог епископа[2]).

Слично је мислио Мелиорански, да је Игнатије, вративши се на престо, збацио све епископе који су били постављени од Фотија, и заменио их својима. Међу њима бијаше и руски епископ[3]).

Посве нову хипотезу изнео је Пархоменко[4]), који, држећи се Голубинскога узима, да је прва епископија била утемељена од Фотија код црноморских Руса, али мисли, да је мало доцније била утемељена друга епископија у Кијеву, камо је послао епископа патријарх Игнатије.

Највероватнију је пак хипотезу предложио Голубински, који је у Порфирогенитовом казивању налазио хотимично пре-

842 године Михаило је ступио на престо, те је владао испрва с мајком а доцније сам, препустивши фактичку управу рођаку Варди.

У октобру 857 г. (према Bury — 858) — сукобивши се са свемоћним управитељем Вардом патријарх Игнатије би збачен, а место њега постављен за патријарха окретни политичар, царски тајник Фотије.

21 априла 866 — љубимцу Михаила, Василију Македонском, пошло је за руком да смакне Варду, а

26 маја 866 — Василије је постао сувладаром.

5 маја 867 — Цариградски је сабор екскомуницирао папу Николу I, те је по свој прилици након тога патр. Фотије послао епископима источне источне цркве окружницу, у којој је споменуто покрштење Руса. Михаило Бугарски послао је ту енциклику папи лети исте 867-е године.

23 септембра 867 — био је по налогу Василија убијеи цар Михаило, а

24 септембра — узео је целу царску власт Василије.

30 септембра — збачен је патриарх Фотије, а

23 новембра — био је враћен на престо патријарх Игнатије. (По другим подацима патријарх Игнатије вратио се 10 година пре смрти, т.ј. пре 878 године).

[1]) Иловайскій. Исторія Россіи, I, стр. 15.

[2]) Hergenröther Photius II, 595—597.

[3]) Меліоранскій. Рецензія на книгу А. Васильева Византія и Арабы. (Визант. Временникъ 1903, стр. 509.).

[4]) Пархаменко. Начало христіанства на Руси 1913, стр. 68—74.

крајање истине. Константин Порфирогенит је хтео да у свом делу по могућности оправда деда за убиство његова добротвора, цара Михаила, и за збацивање патријарха Фотија, јер је настојао да прикаже Василија као изванредног државника и побожног владара, а Михаила III као потпуно супротног њему, то јест као неваљанца, распуштењака и безбожника. Зато се Порфирогенит уздржао да тако важан догађај, као што је био закључење уговора с варварским народом и покрштење тог народа, припише патријарху кога је Василије збацио, и цару којега је он погубио, него је пренео ту заслугу на свог деда[1]).

Казао сам, да је хипотеза Голубинскога највероватнија, јер нема двојбе, да и Фотије и Порфирогенит на напред наведеним местима причају о истом догађају. Обојица говоре о покрштењу о н и х Руса, који су мало пре навалили на Цариград. У Порфирогенита није реч о премештају епископа који је извршио Игнатије, него о п р в о м доласку епископа к Русима, одмах пошто је с њима био закључен мир; Фотије исто тако каже, да су Руси „примили епископа и пастира" и да су постали пријатељи Византије. Дакле, хипотезе Иловајскога, Хергенретера и Мелиоранскога стоје на погрешном темељу. Хипотеза Пархоменка нема уопште никаква темеља. Хипотеза митрополита Макарија не разјашњава, зашто Порфирогенит наглашује, да је руски епископ био посвећен од патријарха Игнатија, и не говори о патријарху Фотију, који је управљао црквом у доба заједничке владе Михаила и Василија. Чини се, да управо ово истицање улоге патријарха Игнатија служи као најјачи доказ за хотимично прекрајање истине у Порфирогенитову казивању о покрштењу Руса.

Пристајући уз Голубинскога у овом питању, хоћу само да напоменем, да се наведено хотимично извртање истине у Порфирогенитову спису могло догодити можда и не кривицом самог Порфирогенита. Занимљиво је довести овај факат у везу са следећим догађајем. Никита Пафлоганац приповеда да је Василије Македонац, бацивши Фотија у затвор 25 септембра 867 године, после неколико дана послао к њему чиновника Βαανης-а с налогом, да узме од Фотија саборска акта и друге документе, које је збачени патријарх понео са собом. Патријарх се тобоже заклињао да нема код себе тих исправа, али слуге Ваниса нашле су их у седам запечаћених торби, те је Ваанис

[1]) Голубинскій op. cit. стр. 36—40.

предао документе цару. Тамо су биле две књиге с актима сабора 861 и 867 године (против Игнатија) и више других докумената, који су се односили на оно доба, кад је црквом управљао Фотије. Занимљива је једнакост имена поменутог чиновника Ваниса и његовог савременика Ваниса, епископа од Матрахе, који је присуствовао на сабору 879 године. Ако примимо хипотезу Голубинскога, да је прва руска епископија била утемељена у Матрахи, онда је сасвим могуће, да је исти епископ Ваанис био послан у Матраху приликом покрштења Руса, те би, дакле, он могао бити први руски епископ. У таквом случају могућа је претпоставка, да се чиновник Ваанис, који је отео патриарху Фотију поменута акта, поплашио за свог рођака — епископа Ваниса, посвећеног од патриарха Фотија, па да је, желећи одбити од њега, а можда и од себе, сумњу о пријатељству са збаченим патриархом, исправио акт о уређењу руске епископије, или да га је можда заменио лажним актом у коме је било споменуто, да је архиепископ Ваанис примио посвећење од патриарха Игнатија. Није искључено, да се на исти начин јавила и прича о чуду, које је могло у очима византијског двора учинити особу наведеног епископа неповредном. Треба приметити да код Порфирогенита није казано, да је епископа у Русију послао Игнатије, него да је био послан епископ, који је био посвећен од Игнатија. Фалсификатор није смео прво написати, јер је факат покрштења Руса од стране Фотија још био код свих у памети те би сваки могао открити учињену превару. Белешка пак о посвећењу од Игнатија била је с једне стране неопходно потребна, јер је штитила тог епископа од губитка чина, који је добио од незаконитог патриарха, а с друге стране није могла донети штете, јер је било много епископа, које је рукоположио патриарх Игнатије пре свога прогонства, и који су боравили у Цариграду уживајући епископску част, немајући катедре[1]). Видећемо да се тако по свој прилици и догодило — на име да је Фотије послао у Русију једног епископа, који је заиста могао своје посвећење добити од патриарха Игнатија пре 857 године. У таквом је случају фалсификатор акта сасвим слободно могао место Фотијева акта о уређењу руске епископије потурути други, у коме није била споменута улога патр. Фотија,

[1]) Тако звани епископи „in partibus", које помиње 37 правило шестог васељенског сабора и тумачења Валсамона.

него се наглашавало посвећење од патриарха Игнатија, а можда је била додана и белешка о суделовању цара Василија при покрштењу Руса, што опет није било немогуће, ако је догађај био датиран у доба заједничке владе Михаила и Василија. Такав је документат могао доћи у руке Порфирогенита, који је забележио догађај онако, како је био описан у извору.

Рекли смо, дакле, да је без сумње Фотије послао Русима епископа, и то пре лета 867 године, кад је папа добио Фотијеву окружницу. Према томе се покрштење догодило између 861 и 867 године. Тачнији датум није сигуран. Ако се сетимо, да папа Никола у свом писму од 865 године ништа не говори о византиском измирењу с Русима и њихову покрштењу, него описује Русе као непријатеље Византије, и да је у Фотијевој окружници покрштење Руса споменуто као факат који се догодио после покрштења Бугара, што је било 865 године, могли бисмо скратити наведени размак на 865—866 годину. Према томе постаје врло вероватно домишљање митрополита Макарија, да се византиско измирење с Русима догодило у доба, кад су Михаило III и Василије Македонац били сувладари.

V.

Друго је питање, које смо поставили: да ли је у изворима говор о уређењу епископије, или о обичном изашиљању проповедника с мисионарском задаћом?

Научењаци, који су се овим питањем бавили, дошли су до уверења, да и Фотије и Порфирогенит говоре о уређењу епископије. Они кажу, да је у Русију дошао епископ, а Фотије додаје, да Руси примивши епископа и пастира ревносно исповедају хришћанску веру — дакле, сведочи, да је тај епископ остао и надаље пастиром новопокрштених варвара. Међутим у Византији није било уобичајено, да шаљу епископе као мисионаре. Епископ је био заступник, старатељ и пастир одређеног града; имао је строго одређен круг дужности, као и световни чиновници, те је према томе искључена могућност да би Грци одаслали у далеке, туђе крајеве нужног цркви администратора и старешину, одвајући га од свакидањег посла. Исто тако тешко је веровати, да би цариградски патријарх, надајући се успеху хришћанске проповеди међу варварима, унапред уредио нову епископију за Русе, те у ту сврху посветио једног новог епископа. Свуда се то догађало

обрнуто: да је проповедник, који је обратио Христу варваре, био доцније постављен томе народу за епископа. Али, пошто сви извори говоре о путовању епископа, који је остао у Русији као пастир покрштеног народа, то можемо допустити само две могућности:

1) Русима се шаље један од титуларних епископа, који је боравио без катедре у Цариграду. Пошто је проповед успела, цариградски патријарх оставља епископа код покрштених варвара, те том приликом отвара прву епископију у новопокрштеној земљи.

2) Ако се можда у непосредној близини од тих варвара налазила која грчка епископија, могло би се догодити да је новоуређена црква била подређена управи тога суседног епископа (како то мисли Росејкин).

— Свршиће се. —